

Jankó Judit

Fekete is, nő is, aktivista is

Simone Leigh, a 2022-es biennálé díjazottja

Giardini, Velece,
2022. IV. 23. – XI. 27.

Simone Leigh 55 éves fekete amerikai szobrász nyerte el az 59. Velencei Képzőművészeti Biennálé alkotói Arany Oroszlánját leginkább a főkurátori kiállítás bejáratánál elhelyezett, monumentális szobráért, de az amerikai pavilonban is az ő munkáit mutatják be. Művészetében történelmi precedensek keverednek személyes történetekkel. Most pályaképéből próbáljuk meg szétszálazni, mi a személyes és mi a történelmi a munkásságában.

Sovereignty (Szuverenitás) a projekt címe, amely, akár csak Leigh teljes életműve, a női test architektúráját és az afroamerikai diaszpóra kultúráját vizsgálja, de érdemes mélyebbre ásni ennél, még ha innen Kelet-Európából nehéz is megértenünk az Amerikában zajló társadalmi folyamatokat. A kérdés az, kicsoda a sztárrá válás útjára lépő Simone Leigh.

Látszik a Velencei Biennálén is, hogy az intézmények, galériák, kurátorok már nem engedhetik meg maguknak, hogy figyelmen kívül hagyják a nőket vagy a fekete művészeket. Sőt, azon is túl vagyunk, hogy elegendő lenne elhunyt feketékből, mint Jean-Michel Basquiat, sztárt csinálni. Élő, véleményt formáló, narratívát alakító művészekkel kell együtt dolgozni. Ilyen Simone Leigh, az első fekete nő az amerikai pavilonban.

A művész rögtön át is alakította az épületet: a gyarmati időköt idéző eredeti túlságosan emlékeztette Thomas Jefferson Monticello ültetvényére, ahol több mint 400 rabszolga élt és dolgozott, így saját építész, Pierpaolo Martiradonna segítségével afrikai épületté változtatta azt.

Leigh szereplését a Velencei Biennálén az 1936-ban alapított Institute of Contemporary Art Boston támogatta. Az eredetileg 2019-re szánt bemutatót a karrierje közepén járó művész első retrospektív visszatekintésének szánták. Ugyancsak 2019 tavaszán került ki egy fekete nőt ábrázoló, több mint öt méter magas, bronz mellszobor a New York-i High Line-ra – a fekete nőiség titokzatos és fenséges istennője két évig ott magasodott a Tizedik sugárúton autózók feje fölött. A szobor éles kontrasztot alkotott az azt körülvevő építészeti környezettel, az erőteljes fekete női alak megállásra készítette az arra haladókat. Simone Leigh *Brick House* (Téglaház) című szobra hivatkozási mezejében sokféle afrikai építészeti stílus fellelhető, a benini és a togói építészet, a kameruni és csádi mousgoum-lakások, sőt a Mississippi állambeli Natchezben Mammy's Cupboard étterem is hivatkozási pontja. A művész *Anatomy of Architecture* című sorozatának első, bronzból készült monumentális darabja ez, de a korábbi kerámiadarabokra is jellemző, hogy különböző nyugat-afrikai területek és az USA déli megyéinek építészeti formáit ötvözik az emberi testtel. A *Téglaház* cím nemcsak az építészetre utal, hanem a fekete nők erejére is, akik egy téglából épült ház kitartásával és integritásával rendelkeznek. Azt az ideálképet teszi elénk, hogy ezek a nők erős épületek, óriásiak és rendíthetetlenek, miközben a szobor titokzatosságot és valamiféle rugalmasságot is sugall. Leigh egyértelművé teszi, hogy ez a nőkép merőben más, mint a törékeny, sápadt nyugati nőideál; fekete feminista női aktivistaként bevallott célja párbeszédet kezdeményezni a nőideálokról s azon belül a fekete nők sorsáról. De hogy kerül most ide ez a szobor?

Cecilia Alemani, aki az idei biennálé főkurátori tisztét is ellátta, a High Line művészeti projektek kurátoraként 2016-ban rendelte meg ezt a szobrot, és negyedmillió dollárt biztosított az elkészítésére. Ő biztatta Simone Leighet a léptékváltásra, és ő volt az, aki Velencébe szállította a szobrot. A *Téglaház* most a központi kiállítás első

Simone LEIGH:
Homlokzat, 2022,
nád, acél és fa,
változó méretek
Műhold, 2022, bronz,
7,3×3×2,3 m
Fotó: Timothy
Schenck
A művész és a
Matthew Marks
Galéria jóvoltából
↓

műtárgyaként ugyanolyan lenyűgöző hatást kelt, mint amikor New York fölé magasodott – ez az a munka, aminek az Arany Oroszlánt is köszönheti a művész.

Simone Leigh fizikai valójában ugyanazzal a mélyen gyökerező nyugalommal és királyi termettel rendelkezik, mint a szobrai. Saját útját járja, gondosan őrzi függetlenségét, ha úgy érzi, akkor a legrangosabb galériákból is továbbáll, őrzi önazonosságát. 2001-ig nem is vallotta magát művésznek, csak egy gyereket egyedül nevelő anyának. 1967-ben született Chicagóban. Jamaikai származású édesapja ambiciózus prédikátorként került a városba. Simone nem lett hívő, de a szintén családi hagyománynak számító „tanulás révén előrejutni” parancsot követte. Az egyetemi évei alatt először filozófia szakra iratkozott be, bár szociális munkásnak készült. Megismerkedett a francia feministák írásaival, és eldöntötte, a fekete feminizmus lesz az ő iránya. Arra jutott, hogy a nyugati világ megrágja és kiköpi a tőle eltérő kultúrákat, vagyis elveszi, a saját kultúrája részévé teszi, ami megtetszik neki, de a többit elhallgatja, így végül a fehérek felsőbbrendűsége szolgálatába állít minden tőle eltérő kulturális produktumot. Egyszerre küzdött a fehér felsőbbrendűség és feministaként a fekete férfiak elvárásrendszere ellen.

Ekkoriban nem akart művész lenni, bár megtanult kerámiázni, fazekaskoronggal dolgozni. Folyamatosan készítette kerámiáit; nyári gyakorlatát a Smithsonian National Museum of African Artban töltötte. Ott kezdett el szenvedélyesen érdeklődni az afrikai diaszpóra iránt, onnan ered az általa autoetnográfiai stílusnak nevezett munkamódszere, és ott köteleződdt el a tárgy-kultúra és a filozófiai háttér kutatása mellett. Különböző formakultúrákat egyesített, idősíkokat mosott össze; a szobrászatát kritikai történetmesélésnek nevezte el. 1990-ben végzett Richmondban, majd New Yorkban, Harlemben telepedett le, és egy kerámiakellék-boltban dolgozott Greenwich Village-ben. 1992-ben egy kommunába költözött a virginiai Charlottesville közelébe. Jurtában laktak, japán teaszertartásokat tartottak, többen közülük kerámiával foglalkoztak, japán stílusú anagama kemencében égették ki munkájukat. Leigh csupán egy évet maradt ott, mert úgy érezte, a kommuna tagjai megkeseredett, sikertelen művészek. Azonban akkor került a kezébe az a 64 oldalas fotókönyv az 1931-es párizsi gyarmatügyi kiállításról, amely a biennálén bemutatott új munkáinak egy részét is inspirálta. Leigh azt mondja, a fotókönyv egyszerre borzalmas és gyönyörű, a gyarmatosítás kettős természetének minden rétege fellelhető benne.

Ezt követően ráébredt, mennyire szüksége van a városi nyüzsgésre, a fekete közösségekre, így 1993-ban visszatért New Yorkba. 1994-ben férjhez ment, de a házasság nem tartott sokáig. Megszületett a lánya, Zenobia, akit egyedülálló anyaként nevelt fel.

Első önálló kiállítása 2001-ben nyílt a Rush Arts Galleryben, ezt tartja művészeti karrierje kezdőpontjának. A tárlatot kevesen látogatták, de egy nap besétált egy fontos gyűjtő, A. C. Hudgins. Akkor még nem vett semmit, de lenyűgözte, amit látott. Ő fogalmazta meg először, hogy Leigh munkáinak erejét megsokszorozza, hogy benne van a két keze munkája, még az olyan hatalmas bronzszobrokban is, mint amiket most Velencében kiállított. Mind agyagmodellekből készült, és a százéves, háromemeletes épület legfelső emeletén lévő stúdióból kötéllel működtetett lifttel mozgatták őket. Ötezer kilogramm agyagot használt fel a figurák elkészítéséhez, majd miután mind-egyiket bronzba öntötték, az agyagot újrahasznosították, és ismét felhasználták.

Három évvel az első bemutatkozás után Leigh a brook-

Simone LEIGH:
Őrszem, 2022,
bronz, 4,9×0,9×0,5 m
Fotó: Timothy
Schenck
A művész és a
Matthew Marks
Galéria jóvoltából
←

Simone LEIGH:
Sharifa (részlet), 2022,
bronz, 2,8×1×1 m
Fotó: Timothy Schenck
A művész és a Matthew
Marks Galéria
jóvoltából
←

lyni Momenta Artban mutatta be a szobrai, majd több csoportos kiállításon is szerepelt. Nyaranta szisztematikusan bejárta Afrikát. Namíbiában a herero nép lezármazottaitól értesült az 1904 és 1907 között lezajlott népirtásról, amikor egy felkelésre adott válaszul a német gyarmati kormány emberek ezreit éhezettette halálra. Megismerkedett Lagosban Bisi Silva nigériai kurátorral, aki azért tért haza Európából, hogy kortárs művészeti teret alapítson szülővárosában. Ő ismertette össze Leigh az

Simone LEIGH: *Az utolsó ruhadarab,*
2022, bronz, 1,3×1,4×6,8 m
Fotó: Timothy Schenck
A művész és a Matthew Marks Galéria
jövöltábol
→

afrikai kurátorokkal és művészekkel. Bár Silva 2019-ben meghalt, a segítségével megismert világ mélyen beleivódott Leigh művészetébe. Egyik fontos motívumává vált a több tucat kerámiarózsából stilizált herero fejdísz.

Karrierjében 2010 vált fordulóponttá, amikor meghívtást kapott a harlemi Studio Museumba és a Tilton Galéria művészei közé. Ettől kezdve munkái eladásából élt. 2012-ben a Kitchenben, a Chelseaben található nonprofit alternatív művészeti térben tartott kiállítása egyértelmű siker volt, itt figyelt fel rá Cecilia Alemani is. Három nagy méretű kerámiaszobor mellett itt mutatta be első videóját, egy ötperces, futurisztikus filmet *Uhuráról*, az egyetlen fekete karakterről az eredeti *Star Trek* sorozat főszereplői közül.

2014-ben Leigh aktivista kezdeményezésbe fogott, ez volt a Free People's Medical Clinic (FPMC). Több fekete szervezettel működött együtt, felidézve a Fekete Párducok közösségi akcióinak mintáját. Programjuk egyfelől főhajtás az első afroamerikai szülész-nőgyógyász, a fekete orvosok és nővérek történelmi hagyatéka előtt, másfelől allopatias gyógyító szolgáltatásokat, jóga- és pilatesórákat, valamint ingyenes HIV-szűréseket is biztosítottak a fekete közösség tagjai számára. 2016-ban a New Museumban ismét egy testi és lelki egészséget segítő projektet kezdeményezett, ez volt a *Várószoba*.

2016-ban a londoni Tate Exchange és a Los Angeles-i Hammer Museum egy időben mutatta be kerámiaszobrait, és a Tilton megszervezte bemutatójukat a New York-i Park Avenue Fegyvertárban, amelyhez hat kis mellszobrot készített képzeletbeli nőkről sokszínű kerámiaozetákkal a hajukban. 2018-ban elnyerte a Hugo Boss-díjat, 2019-ben szerepelt a Whitney Biennálén, és elkezdett egészalakos szobrokat készíteni fekete nőkről. A figurák félmeztelenek, magasak, terjedelmes, rafiából készült karikás szoknyát viselnek, legtöbbjüknek nincs szeme vagy akár az egész arcuk üres, esetleg virágkoszorú vagy kagyló van a helyén.

A biennalé látogatói valószínűleg ezeknek a nagy méretű szobroknak az emlékét viszik el magukkal. Nyugtalanítóak, megkerülhetetlenek, titkuk van. A pavilon előtt álló *Sharifa* modellje Sharifa Rhodes-Pitts írnő, Leigh egyik legközelebbi barátja. A bronzszobornak geometrikus alsóteste van, amelyből az egyik láb kiugrik. Belépés-

kor egy másik, *Az utolsó ruha* címet viselő, nagy méretű bronzszobor fogadja a látogatókat. Egy derékból lehajló mosónőt formál, ennek szintén Sharifa Rhodes-Pitts volt az élő modellje. A mű utal a folyóban ruhát mosó nőkre, akik tipikus gyarmati képeslaptémák voltak Jamaikában, ahonnan Leigh családja származik.

Minden munkán a gyarmati emlékfoltok lenyomatai látszódnak, melyekről akkor sem tudjuk elfordítani a tekintetünket, ha kelet-európaiként nincs hozzá közvetlen kapcsolódásunk. A pavilon nemcsak az 1931-es párizsi gyarmati kiállításra és a biennaléra, hanem magára Velencére mint turisztikai központra is reflektál, és a szuvenírekről is szól. A hazahurcolt emléktárgyakról, melyekről kiderülhet, hogy tönkreteszik a helyi kézművesipart vagy a természeti környezetet, esetleg egy rasszista jelenetet esztétizálnak. A szuvenír materializálja azt a törekvésünket, hogy szeretünk hazavinni, domesztikálni, leegyszerűsíteni – végső soron uralni – más világokat.

Simone Leigh velencei kiállításának a *Szuverenitás* címet adta, de a függetlenséget nemcsak saját magára érti, hanem a legfontosabb közönségére, akiknek elsődlegesen dolgozik, azaz a fekete nőkre is. Mikor elnyerte a jogot a velencei részvétellel, 500 fekete nővel együtt ünnepelt egy Zoom-meetingen. Ragaszkodik hozzá, hogy ezt a közösséget magával vigye intézményi terekbe, hogy művészetét ne elszigetelten, hanem különböző generációkba tartozó sorstársaival együtt élje meg. Október 8-11. között *Loophole of Retreat* címen találkozót szervez fekete női művészek, írók és akadémikusok számára a biennalén. (Ez egy azonos című összejövétel folytatása, ami 2019-ben zajlott a Guggenheimben.) A cím Harriet Jacobs 1861-es *Incidencek egy rabszolgalány életében* című emlékiratára utal, aki hét évig bujkált nagyanyja padlásán brutális gazdája elől (innen a cím, *Loophole of Retreat*, azaz A visszahúzódás kiskapuja).

2020-ban a világ egyik legfontosabb nemzetközi galériája, a Hauser & Wirth rendezett kiállítást Leighnek Zürichben; a nagy szobrok ára hétszázötvenezer dollár volt, és mind elkelt az első héten. Azonban Leigh úgy döntött, elhagyja a Hauser & Wirthet, majd számos ajánlat közül kiválasztotta Matthew Marksot, aki olyan művészeket képvisel, mint Robert Gober, Jasper Johns, Vilja Celmins, Katharina Fritsch, Martin Puryear és Charles Ray.